

Gemeentelijke archeologische monumentenzorg 2011

door Alexander Jager

Dit jaar trok gemeentelijke archeologische monumentenzorg van Kampen bijzondere aandacht vanwege de opgraving op het Myosotisterrein in het stadscentrum en de vondst van een koggewrak in de IJssel. De opgraving op het Myosotisterrein gaat vooraf aan hier geplande nieuwbouw van een verzorgingscomplex waardoor archeologische resten vernietigd zullen worden. Het koggewrak is aangetroffen tijdens een inspectie van de bodem van de rivier de IJssel op archeologische waarden in verband met de geplande verlaging van het zomerbed (bodem) van de rivier in het kader van het project Ruimte voor de Rivier. Archeologische aandacht voor de rivierbodems betekent een uitbreiding van het archeologische werkterrein in de gemeente Kampen. In onze gemeente is archeologische monumentenzorg hoofdzakelijk gericht op landbodems. Met het bestuderen van het koggewrak door middel van duikinspecties komen nu ook de waterbodems aan bod. In dit verband kan een vergelijkbaar onderzoek worden vermeld dat dit jaar is uitgevoerd in een deel van de bodem van het Ketelmeer. De onderzoeken naar de waterbodems zijn weliswaar interessant voor de gemeente, maar de rijksoverheid vormt hier het bevoegd gezag. Het onderzoek ter plaatse van het Myosotisterrein valt uiteraard wel onder de verantwoordelijkheid van de gemeente, evenals de overige op 'landbodems' in de gemeente uitgevoerde onderzoeken, namelijk Wederiklaan 60, Hogeweg 45 en Sint Nicolaasdijk 34.

Onderzoek Wederiklaan 60

Het ongeveer 7.000 vierkante meter grote plangebied is gelegen in de nieuwbouwwijk Cellesbroek, ten westen van het historische centrum. Het plan is de bestaande school plaats te laten maken voor een complex met 27 woon-eenheden. Voorafgaand aan de sloop is door Sacon bv de opdracht aan Econ-sultancy verstrekt om na te gaan of ter plaatse van Wederiklaan 60 archeologische waarden wel of niet aanwezig zijn in de ondergrond en welke effecten de voorgenomen bodemingrepen kunnen hebben op het eventueel aanwezige bodemarchief.

Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een verkennend booronderzoek. Tijdens het bureauonderzoek zijn de bestaande gegevens over de locatie geïnventariseerd en is op basis hiervan een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. De voornaamste conclusie hieruit is dat in de ondergrond van de planlocatie een begraven dekzandrug aanwezig is. Er bestaat een hoge kans dat dit soort plekken prehistorische en middeleeuwse resten bevatten. Vrij algemeen gesteld was een groot deel van het huidige gemeentelijk gebied van Kampen vanaf de late prehistorie tot ver in de middeleeuwen onbewoonbaar door veengroei die begon vanaf ongeveer 4.600 vóór Chr. De conclusie van het vooronderzoek leidde tot een verkennend booronderzoek om de veronderstelling te toetsen.

Uit de resultaten van het veldonderzoek blijkt dat de aangetroffen bodemopbouw tot maximaal 280 centimeter beneden het maaiveld bestaat uit een laag opvulzand en een zwak humeuze kleilaag. Hieronder bevindt zich bosveen tot minimaal 400 centimeter beneden het maaiveld. Deze bodemkundige opbouw geldt voor het grootste deel van het plangebied. Alleen in het uiterst zuidoostelijke deel van het plangebied is (net) binnen vier meter beneden het maaiveld de top van het dekzand aanwezig.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat de aangetroffen bodemopbouw niet overeenkomt met de verwachte geologische opbouw binnen het plangebied. In de ondergrond komt geen begraven dekzandrug voor. Voor het plangebied geldt dan ook een lage verwachting voor alle archeologische perioden. De planlocatie kan worden vrijgegeven ten behoeve van de geplande nieuwbouw.

Onderzoek Hogeweg 45

Kamperveen is een dorp van middeleeuwse origine, en is ontstaan als een veenontginning. De oude ontginningsstructuur van het dorp wordt aangegeven door de Leidijk en de Hogeweg, en is nog goed herkenbaar. De huidige Leidijk bevindt zich niet op de locatie van de oorspronkelijke Leidijk, maar kent een vergelijkbaar beloop. Haaks op de ontginningssassen Leidijk-Hogedijk groeven de boeren kavels met een zuidwestelijke-noordoostelijke oriëntatie. Het aanleggen van de kavels had gevolgen voor het landschap. Veen bestaat uit niet volledig vergane plantenresten die behouden blijven doordat bovenliggende bodemlagen lucht beletten toe te treden. Door het graafwerk werd het veen aangesneden, aan lucht blootgesteld, zodat het vervolgens alsnog verging. Vervolgens klonk het veen in, met maaiveld daling als gevolg. Op deze wijze raakte de gecultiveerde landbouwgrond in onbruik, zodat voortdurend nieuw areaal ontgonnen moest worden. Doordat de boe-

Kamperveen, Hogeweg 45. Blik op de terp, gezien vanuit het zuidoosten. Foto: G. Hoefnagel.

ren het recht van opstrek bezaten, mochten ze hun areaal verlengen zodat een landschap vol smalle en bijzonder lange kavels ontstond. Op deze manier kwam een slagenlandschap tot stand, dat zeer kenmerkend is voor een gecultiveerd middeleeuws veengebied. In Kamperveen ontstonden enkele buurschappen zoals Zuideinde, De Zande en Het Oenen. Het Oenen bestaat niet meer door de inbraak van een getijdengeul van de Zuiderzee. Langs de

nederzettingassen, de Leidijk en de Hogeweg vestigden zich ook bewoners. Eén van die plekken is Hogeweg 45. Mogelijk is hier al bebouwing aanwezig in de late 18de eeuw. Op de Hottingerkaart uit de periode 1773-1794 lijkt ter plaatse namelijk bebouwing aanwezig te zijn. Duidelijker is de situatie op de kadastrale kaart uit 1811-1832 waarop bebouwing ter plaatse van de planlocatie is aangegeven. Hier was toen een schoolgebouw gevestigd. Indien oudere bebouwing aanwezig is, kan deze van agrarische aard zijn. Voor de 19de-eeuwse, of eventueel oudere, bebouwing is een laag plateau opgeworpen. In waarschijnlijk de jaren zestig van de 20ste-eeuw is deze verhoging aangevuld met puinlagen van de toen gesloopte school, waardoor de locatie een terpachtig voorkomen met steile taluds heeft gekregen. Ter plaatse van Hogeweg 45 is nieuwbouw gepland. De eigenaar is voornemens de bestaande bebouwing (nu onbewoonbare gebouwen) te slopen en op het noordelijke deel nieuwbouw in de vorm van twee woonhuizen te realiseren. Het perceel meet ongeveer 890 vierkante meter, waarvan ruim de helft tot de terpachtige verhoging behoort, en is geregistreerd op de Archeologische MonumentenKaart (AMK) als nummer 4358. Vanwege het archeologische belang is door de opdrachtgever een verkennend archeologisch onderzoek uitgevoerd. Door dit onderzoek kan binnen de terpachtige verhoging het historische plateau vrij goed geïdentificeerd worden. Boregegevens die verkregen zijn uit milieutechnisch onderzoek bevestigen dit beeld. De bestaande bebouwing is gelegen pal op het historische plateau. Door de aanwezige bebouwing is een belangrijk deel van het plateau aangetast. Niettemin kunnen nog archeologische waarden aanwezig zijn. Het is de bedoeling eventuele gegevens van dit terrein te registreren in de vorm

van een begeleiding tijdens de werkzaamheden in het kader van de nieuwbouw.

Verkenning waterbodem Ketelmeer

In juni 2011 is in opdracht van Van Nieuwpoort Bouwgrondstoffen door RAAP Archeologisch Adviesbureau een inventariserend veldonderzoek, verkennende fase onder water uitgevoerd vanwege voorgenomen zandwinning in het Ketelmeer.

Dit onderzoek is verricht om te bepalen in hoeverre realisatie van de plannen eventueel aanwezige archeologische resten schade kan toebrengen. Bij eerder onderzoek zijn objecten gelokaliseerd in de vorm van sonarcontacten. Het doel van het veldonderzoek was om vast te stellen of het bij deze sonarcontacten gaat om archeologische resten, en - indien mogelijk - het verkrijgen van een indruk omtrent aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van eventueel aangetroffen resten. Geen van de locaties leverde archeologisch vondstmateriaal op, met uitzondering van één locatie waar zich enig los wrakhout bevindt. Deze vindplaats is door middel van drie duikinspecties nader onderzocht. Het hout vertoont een vrij goede conservering. Ander vondstmateriaal dan het wrakhout is niet aangetroffen. De informatiewaarde is laag, en van ensemblewaarde is geen sprake. Waarschijnlijk betreft het hier overboord gegoid afvalhout. Naar deze locatie wordt dan ook geen verder onderzoek uitgevoerd. Met deze conclusie kan het plangebied gevoeglijk vrij worden gegeven voor de geplande werkzaamheden.

Onderzoek St. Nicolaasdijk 34

Ter plaatse van dit plangebied met een oppervlakte van ongeveer 250 vierkante meter is nieuwbouw gepland in de vorm van drie woningen onder één kap. De planlocatie is gelegen in de kern van Brunnepe. Van oorsprong was dit een ontginningsnederzetting waarvan de bewoners hun agrarische activiteit gericht hadden op het achterliggende veengebied. Ook visserij moet een belangrijk middel van bestaan zijn geweest voor de dorpingen. Over de structuur van de historische kern bestaan nog veel onduidelijkheden. Mogelijk is de Dorpsstraat, met een noordwestelijk-zuidoostelijk verloop, de oorspronkelijke ontginningsas. Vanaf de oeverwal, waar het dorp op gelegen is, werd het veengebied ontgonnen. Tegen rivierwater en voor beheersing van het waterpeil in het agrarische areaal zijn in dit gebied polders aangelegd door middel van dijken waarvan de Sint Nicolaasdijk er één

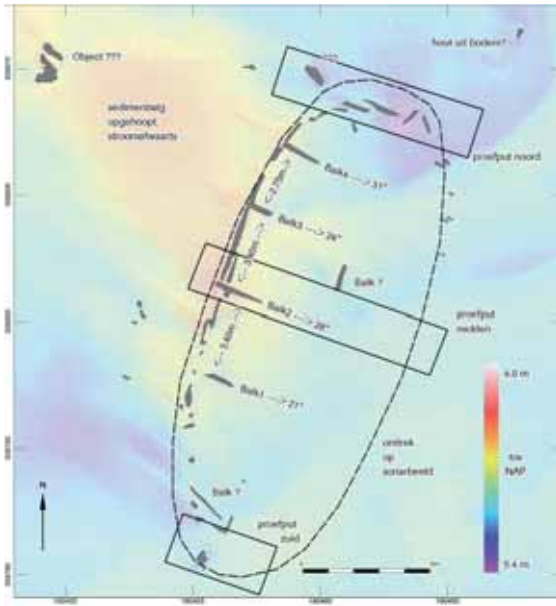
is. Deze dijk, die in 1302 voor het eerst vermeld wordt, vormt een as waarlangs zich bewoning vestigde. Aan de noordzijde sluit de Dorpsstraat aan op de Sint Nicolaasdijk. De planlocatie is ten zuiden van deze dijk gelegen. Aanwijzingen voor de ouderdom van bewoning in het plangebied verschaft de kaart van Jacob van Deventer. Ten tijde van de vervaardiging van de kaart (ongeveer 1560) moet de locatie bewoond zijn geweest.

Op basis van de veronderstelde archeologische waarden is door SOB Research in opdracht van bouwbedrijf De Gilden een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. De planlocatie heeft als ondergrond een veenpakket, dat afgedekt is door een venige kleilaag met daarop een zandige kleilaag waarin een 15de-eeuwse aardewerkscherf werd aangetroffen. Hier bovenop bevond zich een humeuze zandige kleilaag met materiaal uit de periode 1675-1725. Het bodemprofiel bezat een toplaag, die wel vondsten opleverde, maar waarvan de context verstoord was. Mogelijk is de planlocatie in gebruik genomen in de late middeleeuwen, maar zeker is dit het geval vanaf de 17de eeuw. De enige opmerkelijke vondst bij deze opgraving was een dierbegrafing, namelijk twee jonge kalveren, die waarschijnlijk doodgeboren waren.

De vondst van een koggeachtig schip

Zeer bepalend voor de middeleeuwse historie van Kampen is de relatie met scheepvaart geweest. Van de 13de tot de 16de eeuw kende Kampen een belangrijke rivier- en zeevaart. Het hoogtepunt hiervan lag in de 13de tot en met de 15de eeuw, een periode waarin één bepaald scheepstype voor de internationale Kamper zeevaart een centrale rol vervulde: de kogge. Dit relatief grote vrachtschip met een platte bodem, een scherp voor- en achterschip en een hoog vrijboord was geschikt voor zowel zeevaart als riviervvaart om de handelsteden te kunnen bereiken. Uit historische bronnen is bekend dat de koggevaart zeer belangrijk voor middeleeuws Kampen moet zijn geweest. Behalve deze historische vermeldingen en een enkele afbeelding van een kogge in het *Digestum Vetus*, een 15de-eeuws Kamper boek met gerechtelijke aantekeningen van de raad, zijn er geen tastbare bewijzen voor de relatie van Kampen met de kogge. In het Zuiderzeegebied zijn diverse scheepswrakken gevonden, waaronder resten van koggen, maar die kunnen allerhande bestemmingen hebben gehad. Een relatie met Kampen is niet aantoonbaar. Door een vondst van een scheepswrak in de IJssel nabij Kampen komt daar nu waarschijnlijk verandering in.

In verband met veiligheidsmaatregelen tegen hoogwater in Nederland is het project Ruimte voor de Rivier van start gegaan. Eén van de maatregelen

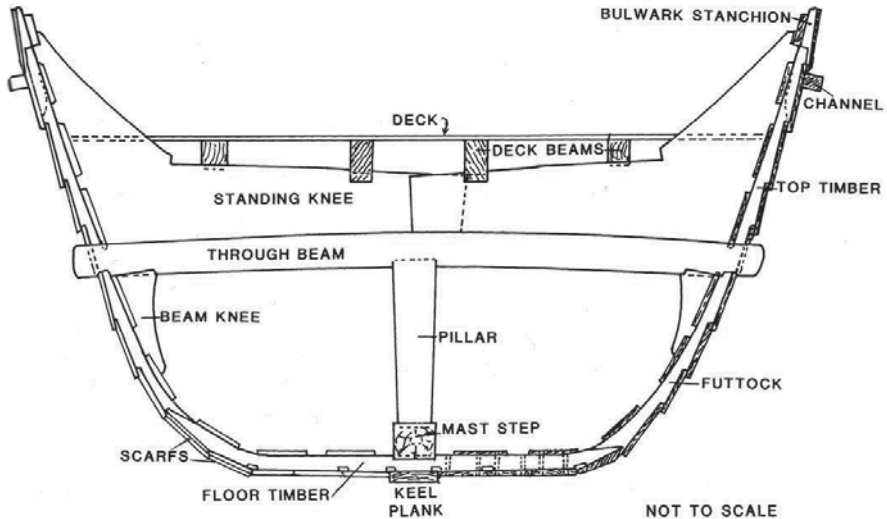

Interpretatie van de zichtbare wrakdelen op basis van de multi-beamopnamen met de onderzochte onderdelen en de buiten het wrak gelegen te inspecteren objecten.

Rechts, getekende doorsnede van het middenschip van het koggeschip dat bij Bremen (Duitsland) gevonden is.

betreft de zomerbedverlaging in de Beneden-IJssel tussen Kampen en Zwolle over een traject van 22 kilometer. Met de verlaging van het zomerbed (de bodem van de rivier) beoogt men bij hoogwater ter hoogte van Zwolle een vereiste waterstanddaling te bereiken.

De graafwerkzaamheden kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden aantasten. Om deze reden is archeologisch vooronderzoek verricht. Het vooronderzoek bestond uit een bureauonderzoek, een inventariserend veldonderzoek opwaterfase en een inventariserend veldonderzoek onderwaterfase verkennend (duikinspecties). Als resultaat is een archeologische vindplaats verkregen. Het betreft het wrak van een kogge-achtig schip dat midden in de IJssel is gelegen. Er is sprake van een 'kogge-achtig' schip, omdat dit scheepvaarttuig een typologische ontwikkeling heeft door gemaakt en het precieze type in de IJssel nog niet bekend is. Op de onderzoekslocatie bedraagt de voorgenomen verdieping ruim drie tot vier meter. Het scheepswrak is binnen enkele dagen twee keer geïnspecteerd. Hierbij zijn scheepsbouwkundige kenmerken onderscheiden die duiden op een kogge-achtig schip. Om te beginnen zijn door de huid stekende dekbalken aanwezig. Verder is een kenmerkende huidconstructie waargenomen, waarbij de planken van de romp overnaads zijn verbonden. Spletten tussen de

planken zijn afgedicht door middel van vulmateriaal (mosbreeuwsel) dat vastgezet is met behulp van speciale krammen ('sintels'). Hoewel tijdens de duikinspecties maar één van de boorden uit de bodem stak, zijn op een sonaropname uit 2009 duidelijk de contouren van het volledige wrak te onderscheiden. De omvang bedraagt circa twintig bij acht meter.

Tijdens de duikinspectie zijn geen monsters genomen voor een dendrochronologische datering. De conclusie dat het een kogge-achtig schip is, maakt een datering in de 14de of 15de eeuw, maar mogelijk ook ouder, zeer waarschijnlijk. De vondst van een groot fragment steengoedardewerk met scherpe randen op de wraklocatie past qua datering in deze periode, ook al blijft altijd de mogelijkheid bestaan dat het om een ingespoelde vondst gaat. De begrenzing is voorlopig vastgesteld op basis van de sonaropname uit 2009, waarop een complete omtrek zichtbaar is. Bij meer recentere (multi-beam)opnamen is alleen de westzijde duidelijk zichtbaar. De lengte van het zichtbare deel van het wrak bedraagt ongeveer twintig meter en de breedte ongeveer acht meter. Buiten de contouren van het wrak zijn op twee plaatsen niet-geïnspecteerde objecten waargenomen, die mogelijk bij het wrak horen. De totale begrenzing van het onderzoeksgebied komt daarmee uit op 20 bij 25 meter.

De vraag rijst hoe dit schip hier terechtgekomen is: schipbreuk, een intentionele afzinking of door een andere oorzaak? Schipbreuk lijkt het meest voor de hand liggend. In dat geval kan (een deel van) de inventaris en de lading op de bodem terecht zijn gekomen.

Gezien de geringe slagzij van het wrak in de bodem, de gaafheid van de waargenomen scheepsconstructie en de relatief gunstige bewaaromstandigheden in een rivierbodem, zouden mobiele vondsten in het wrak aanwezig kunnen zijn. Gedacht kan worden aan onder meer aardewerk, metalen gebruiksvoorwerpen, munten, wapens, bewerkte steen en keramisch bouw materiaal. Ook de ballast en de lading kunnen nog in het wrak aangetroffen worden. Op dit moment is echter te weinig bekend van de wrakvormende processen: de snelheid waarmee het wrak in de bodem is gekomen en afgedekt met sediment, eventuele bergingspogingen in het verleden en de degradatieprocessen in de waterbodem.

Wat betreft de scheepsconstructie zou de maximale diepte van het wrak in de waterbodem, in geval van een volledig bewaarde romp, bijna drieënhalve meter kunnen bedragen. In geval van een goed geconserveerde romp, is het aannemelijk dat zich in het wrak één of meer vondstenlagen hebben gevormd. Daar komt bij dat zich waarschijnlijk een laag heeft gevormd van ingespoelde vondsten uit de stad Kampen.

De duikinspectie in combinatie met de geofysische opnamen van de wraklocatie wijzen op een hoge gaafheid. Er zijn sterke aanwijzingen voor een goed bewaarde scheepsconstructie in de bodem, waarbij één van de boorden tot aan de boordrand bewaard zou kunnen zijn gebleven. Ook de conditie van het uit de bodem stekende hout was opvallend goed. Niet alleen waren de houten delen weinig aangetast en zaten stevig in verband, ook de details die zichtbaar waren wijzen op weinig aantasting door degradatieprocessen. In algemene zin lijken de bewaaromstandigheden in de riviercontext relatief gunstig.

Onderzoek Myosotisterrein

In het centrum van Kampen heeft dit jaar ter plaatse van het afgebroken verpleeghuis Myosotis een grote archeologische opgraving plaatsgevonden door ADC in opdracht van deltaWonen. Het plangebied heeft een oppervlakte van 0,73 hectare en is gelegen tussen de Burgel (westzijde), Burgwalstraat (noordzijde) en de Boven Nieuwstraat (oostzijde). In het plangebied zal het woonzorgcentrum Margaretha met ondergrondse parkeergarage worden gebouwd. Voorafgaand aan dit onderzoek is een archeologisch ver-

Margarethaterrein. Een wirwar van fundamenteën; restanten van het St. Geertruidengasthuis.
Foto A. Jager.

wachtingsmodel voor het plangebied opgesteld waaruit bleek dat hier resten van het Geertruidengasthuis en andere laatmiddeleeuwse bebouwing verwacht kon worden. Om deze veronderstelling te toetsen is door ADC een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarbij dermate veel archeologische resten met een hoge gaafheid zijn aangetroffen dat het onderzoek is uitgebreid naar een volledige opgraving. Hierbij zijn resten van het gasthuis en andere laatmiddeleeuwse bebouwingsresten aangetroffen en interessant vondstmateriaal. Verder leverde het onderzoek ook gegevens op over de oudste indeling van Kampen.

Het gebied van de gemeente Kampen was in de vroege middeleeuwen een uitgestrekt veenlandschap, een onderdeel van het forse veengebied in noordwest Overijssel. In ons deel van deze veenstreek stroomde de IJssel als een weinig watervoerend riviertje. In de 7de eeuw ontstond verbinding tussen de Rijn en de IJssel die hierdoor meer water te vervoeren kreeg. Het toegenomen waterdebiet veroorzaakte overstromingen van het veen in voornamelijk het gebied van de huidige gemeente Kampen waar de rivier ook uitmondde. Het overstromingswater voerde slib aan dat over het veengebied sedimen-

Margarethaterrein. De fundamenteën van huizen tegen de Burgwal geven het beloop van de voormalige Brandsteeg aan. Foto A. Jager.

teerde. Langs de hoofdstroom en vertakkingen ontstonden oeverwallen die op den duur geschikt voor bewoning waren en kolonisten de mogelijkheid boden het gebied agrarisch te exploiteren. Op de oostelijke rivieroever werden rivierduinen met oeverwallen geselecteerd voor bewoning. Op de westelijke oever, waar Kampen gelegen is, benutte men als nederzettingslocatie de oeverwallen, zoals te Zalk.

Ook te Kampen selecteerden de eerste bewoners een oeverwal, die gelegen was langs een flauwe bocht in de rivier, de Welle, om zich te vestigen. Het is de vraag of deze ontginningskern een agrarische economie kende, of de bewoners van meet af aan ingesteld waren op scheepvaart, of dat beide bestaanswijzen in de nederzetting uitgeoefend werden.

De mogelijkheden voor scheepvaart vanuit Kampen ontvingen door gebiedsontwikkeling ter plaatse van het huidige IJsselmeer een gunstige impuls. In de 11de eeuw was hier een moeras waarvan delen opgeruimd werden door inbraak van Noordzeewater vanaf de 12de eeuw. Al spoedig ontstond een bevaarbare waterweg vanaf de IJssel naar de Noordzee. Vervolgens bleek Kampen geschikt als locatie van een overslagpunt voor handel tussen het

Rijnland en het Oostzeegebied. Nadien ontstond een ruim vertakt handelsnetwerk met contacten in onder andere de Nederlanden, Frankrijk en Noorwegen. De kooplieden en vrachtaarders vestigden zich langs de Oudestraat, oorspronkelijk de rivierdijk langs de IJssel. Door de zeevaart vergaarden deze stadsbewoners vooral in de 14de en eerste helft van de 15de eeuw een enorm kapitaal. De vrachtaart verschaftte ook werk aan ambachtslieden. De economische functies en de bevolkingstoename vereisten een gestructureerde indeling van de nederzetting. Langs de Welle, aan de waterkant van de rivierdijk, ontstond een havenfront. Aan de landzijde van de Oudestraat verrezen de koopmanshuizen. Vervolgens begon het planmatige ontwerp van de nederzetting, waarbij de rivierdijk als nederzettingsas diende. In verschillende stadia werden parallel aan de rivierdijk enkele straten geroid, verbonden door haaks daarop staande straten. Aldus ontstond een nederzetting met een schaakbordvormig patroon die aan de oostzijde door de IJssel was ingeklemd, en aan de zuid- en westzijde door een gracht (de Burgel) werd begrensd. De Burgel kan van oorsprong een riviertak van de IJssel zijn geweest waarvan het beloop gemodelleerd is, maar is zeker ook deels gegraven. Aldus kwam de oudste indeling van Kampen tot stand. Deze topografische ontwikkeling van Kampen is door het werk van historicus Theo van Mierlo goed bekend. Langdurig is echter de vraag onbeantwoord gebleven waar de noordelijke grens van de kernnederzetting Kampen zich bevond. Door het onderzoek op het Myosotisterrein in 2011 is hier nu duidelijkheid in gekomen. Die grens moet pal ten zuiden van de Burgwalstraat hebben gelopen. Tijdens het onderzoek is een gracht vastgesteld die ongeveer 12-14 meter breed was. Aan de stadszijde bleek een hechte houten constructie te zijn aangebracht, die waarschijnlijk diende om de beschoeiing van de grachtwal op zijn plaats te houden. Deze maatregel was niet onnodig. De groeifasen van middeleeuws Kampen kenmerken zich door de aanleg van bouwterreinen die planmatig opgehoogd werden. Die ophoging was noodzakelijk om bewoners te beschermen tegen water uit de rivier en het achterliggende veengebied. In het systeem van ophogingen lijkt een tweedeling aangebracht te kunnen worden. Zolang de Oudestraat de voornaamste nederzettingsas vormde, brachten de bewoners individuele ophogingen aan voor hun huizen en utilitaire gebouwen die het karakter droegen van terpen. Met de aanleg van het stratenpatroon vond ophoging per bouwblok plaats. Ter plaatse van het Myosotisterrein hebben we te maken met een ophoging per bouwblok, maar de begrenzing was in de middeleeuwen anders dan nu. In de late 13de/vroege 14de eeuw eindigde de opho-

ging langs de Burgel ter hoogte van de Burgwalstraat. Om het wegzakken in de gracht van de slappe ophogingslagen te voorkomen bracht men een beschoeiing aan die uit vertikaal geheide houten palen bestond. Men gebruikte hiervoor paarsgewijs telkens een rechthoekige eiken paal en rond essenhouten exemplaar. Langs de gracht waren twee rijen palen aangebracht die in de breedte door zware eiken schotten waren verbonden. De schotbalken staken aan de grachtzijde deels buiten de balk, zodat hier dikke eiken planken aan bevestigd konden worden. Die plankenconstructies waren deels gespijkerd. Aan de onderzijde bestond de beschoeiing uit stevig aangebracht vlechtwerk van wilgentenen.

Het tijdstip van aanleg van de gracht wordt in dit stadium nog onderzocht, maar kan tot de 13de eeuw teruggaan. Omstreeks het midden van de 14de eeuw is de gracht opgegeven en werd het terrein opgehoogd om het bouwrijp te maken. Vervolgens werd hier een tweetal straten gerooid: de Extersteeg ter plaatse van de huidige Burgwalstraat en de Brandsgang, of de Brandsteeg ten zuiden daarvan, uiteraard van elkaar gescheiden door bebouwing. Deze ruimtelijke activiteiten behoren tot de uitleg van de stad in de periode 1337 tot het einde van de 14de eeuw, waarbij de noordelijke grens ter plaatse van de Botervatsteeg kwam te liggen. De westelijke zoom van de planlocatie werd, evenals de grond ten noorden van de Brandsteeg, toegewezen aan particulieren en bebouwd met huizen. Het overige deel van de planlocatie werd ingericht voor een gasthuiscomplex, het St. Geertruidengasthuis.

Langs de Burgwalstraat zijn sporen van stenen huizen uit de middeleeuwen en later aangetroffen. Deze resten verschaften weinig gegevens over de eerste huizen ter plaatse. Wel zijn hier resten van leder gevonden. Misschien was hier een leerbewerker, een schoenmaker of leerlooier gevestigd. Elders op het terrein is een ronde bakstenen put met een bodem aangetroffen. Dit zou een laaf, of loopput van een leerlooier kunnen zijn geweest. Een direct verband tussen de lederresten en de mogelijke laaf zijn er niet.

Langs de Burgel zijn ook resten van stenen huizen aangetroffen, met een vrij smalle en lange plattegrond. Algemeen kent men dergelijke woonhuizen als 'diepe' huizen; de noklijn van de kap staat haaks op de straat. Het voordeel van deze bouwwijze is dat relatief veel huizen langs de straat gevestigd kunnen worden, zodat de beschikbare ruimte optimaal wordt benut. Van de hier aangetroffen huisresten kon verder veel informatie worden verkregen over de funderingen en een deel van het opgaande muurwerk. Als onderlaag was een pakket regelmatig gelegde houten slieten aangebracht met hierop muurwerk dat naar boven trapsgewijs versmalde.

Margrethaterrein.
Muurfragment van een
huis gefundeerd op
houten slieten.
Foto A. Jager.

Hierop bevond zich het opgaande muurwerk. De aangetroffen muren van het St. Geertruidengasthuis waren beduidend dikker dan die van de woonhuizen, maar bezaten dezelfde funderingswijze.

Het St. Geertruidengasthuis wordt voor het eerst vermeld in 1382. Gasthuizen dienden in de middeleeuwen voor de opvang van reizigers, armen en zieken. Het St. Geertruidengasthuis bezat een grote ziekenzaal. Vanuit het gasthuis werd - tegen betaling - ook steun aangeboden aan bewoners van zogenaamde kostkoperswoningen, die zich op het achterterrein van het gasthuis bevonden, ten zuiden van de Brandsteeg en ten oosten van de hui-zenrij langs de Burgel.

Het St. Geertruidengasthuis was één van de drie gasthuizen in middeleeuws Kampen. De twee andere waren het Heilige Geestgasthuis en het St. Catharinagasthuis dat buiten de stad gelegen was. Hier werden patiënten ondergebracht die leden aan lepra. Deze infectieziekte beschouwde men als Gods toorn. De lijders werden uit de stad. Pas na eventueel voldoende herstel kon men terugkeren. In 1598 werd het Catharinagasthuis verbonden met het St. Geertruidengasthuis. In 1897 werd het gasthuis deels gesloopt. Onder andere de ziekenzaal verdween toen. In 1970 brak men de laatste resten van het gasthuis af, waaronder verschillende nog bestaande proveniershuisjes, ten behoeve van het verzorgingshuis Myosotis, dat in 2011 tegen de vlakte ging.

Van het terrein zijn bijzonder veel vondsten verkregen. Na uitwerking hiervan zullen ze zeker een bijdrage leveren aan inzichten omtrent de materiële cultuur in Kampen vanaf de 14de eeuw.

Literatuur

- Benerink, G.M.H., *Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven woningbouwlocatie Sint Nicolaasdijk 34, Kampen, gemeente Kampen*. SOB Research, september 2011.
- Bouma, N., *Evaluatierapport Kampen-Burgwal. Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven*. ADC 25-07-2011.
- Brenk, S. van den en W.B. Waldus, *Inventariserend Veldonderzoek (onderwaterfase verkennend), duikinspecties Zomerbedverlaging Beneden IJssel, provincie Overijssel*. Periplus Archeomare & ADC ArcheoProjecten.
- Broeke, E.M. ten, *Archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek Wederiklaan 60 te Kampen in de gemeente Kampen*. Econsultancy bv., 2011 Rapportnummer: 11065736.
- Kroes, R.A.C., *Gemeente Dronten Kampen. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek onder water, verkennende fase*. RAAP-rapport 3941, 2011.
- Spoelstra, A., *Archeologisch bureau- en booronderzoek aan Hogeweg 45 te Kamperveen, gemeente Kampen (Ov)*. MUG ingenieursbureau, september 2011.